

MARGINALIJE UZ "PLEDOAJE ZA ETNOLOGIJU KAO HISTORIJSKU ZNANOST O ETNIČKIM SKUPINAMA"

RADOSLAV KATIČIĆ
Institut für Slawistik
der Universität Wien
1-1010 Wien, Leibiggasse 5

UDK 39:001.5
Izvorni znanstveni rad

Ove bilješke posvećujem uspomeni Branimira Bratanića

To što je etnologija, kako saznajemo iz uvodnoga članka, znanost s kongenitalnom teoretskom krizom ne čini da ona bude manje znanošću, a pogotovu ne da ne bude posebnom znanošću. Ona je kao posebna znanost povijesno izrasla i to je čini time, bez obzira čak i na permanentne teoretske nedoumice. Znanost je sustavna spoznajna djelatnost koja zadovoljava određene zahtjeve, na takvoj djelatnosti zasnovana suočenost sa zbiljom, i gdje je ona nastala, gdje se našao povod da se razvije, tu postoji i posebna znanost. Znanosti nastaju iz takve djelatnosti i iz takve suočenosti, a ne iz apriorne sistematike spoznatljivoga.

Na početku razvoja etnologije stoje dvije definicije pod jednim imenom. U tome se pokazuje višeznačnost riječi *ἔθνος*, koja se isto tako javlja i kao višeznačnost riječi *narod*. Pa i kada se njezin sadržaj gleda u povijesnoj perspektivi, kako je etnologija uvijek gledala, i tada se ocrtavaju u njem bar dva težišta: genetsko (panonsko shvaćanje) i funkcionalno-stadijalno (zapadnjačko shvaćanje).^{*} Pri tome valja uočiti da jedno ne isključuje nego samo zasjenjuje drugo. Takva dvopolnost definicije koju sebi u svojim počecima daje etnologija nije slučajna. Sadržana je u njezinu predmetu, a to će reći u gledištu s kojega ona promatra zbilju. Etnologija mora pitati za oboje, a na raznim stranama Evrope nametalo se drugom od toga dvoga u prvi plan.

Bitno je da se postavljaju pitanja o podrijetlu i postanku naroda, o čem svjedoči njegov etnicitet, i o stadijalnom uvrštavanju njegova uređena življenja u cjelinu čovječanstva i njegova iskustva. Drugo je, dakako, dobivaju li ta pitanja odgovore i kakve, mogu li ih uopće dobiti. O tome upravo raspravlja etnologija, i to ne na posljednjem mjestu među pitanjima što je zaokupljaju.

^{*} Zanimljivo je zabilježiti da se "panonsko" shvaćanje najčišće očuvalo u novogrčkoj terminologiji. Ona djelatnost što se u nas zove etnologijom tamo ide pod rubrikom *λαογραφία* "narodopis", pri čemu valja zadržati na pameti da *λαός* znači "puk", dok je *ἔθνος* znanstveno proučavanje naroda, upravo svega onoga što čini naciju, jer je *ἔθνος* u novogrčkom dobilo to značenje i postalo jednako značno internacionalnoj tuđici *nacija*. U tom smislu etnologija se shvaća kao jedan od poglavitih zadataka svakoga povijesnoga istraživanja.

O odredbi etnologije po mojem se mišljenju teško može valjano rasuđivati ako se pri tome ne uzme u obzir i etnografija. Ona je teoretski manje zahtjevna, pa je i manje problematična, te upravo stoga može poslužiti kao ključ za razrješavanje teoretskih nedoumica oko etnologije. Vjerujem da je lako složiti se da je etnografija sustavno i znalačko bilježenje podataka o tradicijskoj kulturi u ljudskim zajednicama. Može se onda reći da je etnologija svako sustavno osmišljavanje etnografskih podataka koje se usredotočuje upravo na njih, a tek prigodimice uzima u pomoć i podatke iz drugih izvora, zadovoljava jući pri tome osnovne zahtjeve znanstvene spoznaje.

Tako se pitanje o tome je li etnologija posebna znanost ocrtava vrlo oštro kao pitanje da li je moguće osmišljavati etnografske podatke dok je težište takva razmatranja položeno na njih same. Čini mi se, prema mojem vrlo nepotpunom poznavanju stvari, da to jest moguće do neke znatne i zanimljive mjere, ali da nije sasvim. Ako je to istina, etnologija time ne prestaje biti posebnom znanost, ali se pokazuje kao znanost jače upućena na interdisciplinarnu suradnju nego neke druge znanosti. No sigurno ne više nego medicina.

Položaj etnologije među pojedinim granama znanosti po mojem je sudu izrazito polivalentan. Potpuno se slažem s Jagićem da ona duboko ulazi u obzorje filologije, naročito u kulturaama kojima baš etnologija daje znatan dio relevantnih tekstova i neophodan komentar uz njih. Takve su upravo filologije slavenskih naroda i njihovih jezika. Ona ulazi i u obzorje povijesti, sociologije, geografije i drugih grana znanosti, a one opet ulaze duboko u obzorje etnologije. To je uzajamno prožimanje, mnogostrano i mnogoslojno, ali ono ne briše razlika: Doista: *qui bene distinguit, bene docet*. Ta izreka ne vrijedi danas ništa manje nego je vrijedila onda kada je nastala, iako se danas možda više nego prije čuju glasovi onih koji čeznu za tim da je se ne bi morali držati.

Malo sam rezerviran prema odredbi etnologije i utemeljenju njezine autonomije što se nudi na kraju uvodnoga članka. To nije zato što se nudi na kraju uvodnoga članka. To nije zato što bi ideja o odčitavanju povijesti kulturnih pojava i povijest etniciteta koji su njima određeni iz arealnoga rasporeda tih pojava bilo slabo uvjerljiva. Naprotiv! Ne sumnjam nimalo da će sustavni etnološki naponi poduzeti u tom smjeru dati još velikih rezultata, da su takva istraživanja tek na početku. Jako pozdravljam rad na etnološkim atlasima i s velikim zanimanjem rasklapam njihove karte. Tek, to je samo jedna od svih mogućih etnologija, a koliko i kakvih sve može biti, to ne znamo ni u snu. Ako je danas etnologija određena prvenstveno jednom metodom - ne ulazim ovdje u raspravu o tome je li to doista tako - onda odatle još ne slijedi da samo tom metodom može biti određena i da će, dok je bude, biti određena samo njome. Etnologija je *svako* osmišljavanje etnografskih podataka usredotočeno upravo na njih, ako samo zadovoljava zahtjeve znanstvene spoznaje. Ona je ukorijenjena u živoj zauzetosti za tradicijsku kulturu. Zato mi se čini kao najtemeljnije: Dok je etnografije, bit će i etnologije.